

Odigitria, el «rostre» de Maria

La paraula *odigitria* (escrita també *hodigitria* o *hodigitria* i, en algunes ocasions, en català, *odegetria*) significa en grec «la que mostra el camí». És el nom d'aquella advocació mariana que representa generalment Maria de mig cos amb el seu Fill al braç esquerre, mentre que amb el dret i amb la mà oberta el mostra per significar que Jesús és el «camí de la Salvació». El mantell de Maria sol ser fosc, vermell en la majoria de casos, mentre que el Nen duu una túnica blanca o taronja. Es tracta d'una de les quatre representacions de Maria en les icones bizantines.

Segons la tradició, va ser l'evangelista sant Lluç (la festa del qual celebrem aquest 18 d'octubre) l'autor de la primera icona de la Mare de Déu. Aprofitant l'amistat que tenia amb la mare de Jesús, un dia que va anar a casa seva va demanar fer-li un retrat. És per això que és el patró dels pintors. A Olot, per exemple, organitzen una fira de dibuix i aquarel·les sota el seu nom que té gran ressò. Hi ha qui hi vol reconèixer en aquest patronatge una vessant més teològica: Lluç seria el qui més va escriure (representar) Maria dels quatre evangelistes del Nou Testament. La llegenda assegura que santa Pulquèria, emperadriu de l'Imperi Romà d'Orient (s. V) a Constantinoble (actual Istanbul, Turquia), demanà a la seva cunyada Eudòxia, que aleshores vivia a Jerusalem, que li fes arribar la imatge de la Mare de Déu d'Odigitria que tanta veneració rebia a la ciutat santa, i que hauria estat la mateixa que

hauria pintat l'evangelista Lluç. Pulquèria la va posar a l'església que havia erigit en el seu palau reial. Va ser molt apreciada pels fidels de la ciutat i pelegrins, que la treien sovint en processó en cas de calamitats i per demanar el bon temps per a les collites.

Aquesta tradició es va estendre gràcies a Teodor Anagnostes (conegut com a Teodor el lector), un historiador eclesiàstic que fou lector de Constantinoble durant el segle VI i que ho va reflectir en una de les obres. Hi va descriure Maria com de «talla mitjana, rostre allargat, cabells rossos i dits fins». Després ho van referenciar sant Andreu de Creta (s. VIII) i un altre historiador bizantí, Nicèfor Callist (s. XIII-XIV). Aquest «retrat» de Maria va desaparèixer l'any 1453 amb la conquesta de Constantinoble pels turcs, però se'n van fer moltes rèpliques.

Hi ha temples que certifiquen tenir la imatge autèntica, com la que es venera al monestir de

Tikhvin, a Rússia, (foto superior), i que els entesos daten del 1300. A Roma, l'església de Santa Maria d'Aracoeli també en reclama la possessió, però la imatge que hi ha és del segle XI. A la basílica de Santa Maria la Major se'n guarda una altra, que rep per nom *Salus Populi Romani* (foto inferior), però aquesta icona ha estat retocada al llarg del temps (la mà de Maria no mostra el Fill). Els crítics d'art creuen que no és anterior al segle XII, i algunes hipòtesis assenyalen que a sota hi podria haver l'original. Gaudeix de molta devoció i té festa pròpia: el darrer dissabte de gener. El papa Joan Pau II n'havia estat un fervent devot fins a tal punt que va instituir que cremés al seu costat una làmpada nit i dia. El papa Climent VIII (1592-1605) hi pujava de genolls per l'escalinata de la basílica quan freqüentment la visitava.

ÀNGEL RODRÍGUEZ VILAGRAN

